

כְּתָבִים וּמַגְלוֹת

מאת

מִנְחֵם רִיבּוֹלוֹב

מאמר ב'

פְּרָקֵי יַעַר

א

הנכנס לספר-היצירה של שניאור דומה למי שנכנס ליער עבות ורועש, זה היער אשר בו נולד אֶל מוֹן, גבור הפואימה "פרקי יער" וה"אני" השני של המשורר. ביער זה רבים האשוחים והארנים, האגוזות והצפצפות, הלבנים והאלונים. יש עצים אשר "פותרות כבדות-ימים" להם ויש עצים אשר "נופים פרועים, חדים וסגללים" להם. פי רב-עצים, רב-ענפים ורב-ישויות הוא היער הזה. שבילים רבים ועקלקלים בו, שבילי סתר, אשר לא דרכה בהם רגל איש. והדי-פלא ישמעו בו, פי קולות יעלו מחביונות וממעמקים ויעירו רטט בלב התועה והמחפש. ואי-פה אי-שם ישקשו פלגים ומעיינות ומנגינת-הודו-סוד תרוקם במחשפים. ולבין העפאים תחדור שמש-קיץ ותזרע אור-זהבה בין העלים ותטווה מטווה-קסם ותארוג אגדות ותרבה יופי. ועל פולם תרחף ועל הפל תמשול דמותו של צמחיאל, שר התנובה והפריחה.

ביער זה, אשר עליו שר שניאור בכל עוז-ביטויו וחוד-ראייתו, פן גם שירת שניאור. ולא בתפיסה אַחת אפשר לתפוס את כל המתרחש והנוצר בה. כל שביל ביער הוא עולם מיוחד המוליך למחוז מיוחד וכל עץ בו הוא ישות מיוחדת, רבת שרשים וענפים, הרוטטת עם הרטט הטמיר של הטבע החי והמחייה והיונקת חיות וליחות ממעמקי האדמה. פן גם השירים והפואימות של שניאור, שהם רבים ושופעים פוח ואור. כל אַחת מיצירותיו הגדולות והיסודיות — "בהרים" ו"פרקי-יער", "משירי הגורל" ו"אנכי, אנכי לא אסלח", "מנגינות-ישראל" ו"וילנה", "משירי-הקיי" ו"תקופות", "והיה באחרית הימים" ו"ימי-הבינים מתקרבים", וכן קבוצת שירי-הטבע ושירי-האהבה שלו, מחזור סוניטות אוקראינה ושירי ארץ-ישראל — כל אלה הפואימות והשירים חיים לא רק בזכות הפלל שלהם, כי אם גם בזכות עצמם. בכל פואימה

מנחם ריבולוב

גדולה משלו יש מרוב יסודות שירתו, שהם משתלבים מבפנים ויונקים ממקור הברכה שלו, ולפי עושר-המוטיבים והצבעים, וכן לפי כוח הביטוי השירי המתגלה בה, ראויה כל פואימה משלו להעשות מרכז ליצירתו.

ב

קודם שבא אל היער עלה הרים וירד תהומות. «בהרים» גילה את כוחו המעפיל וב«משירי הגורל» הראה את כוחו המעמיק. ובשניהם נמצא מוצא וניתן ביטוי לאישיות שירית אדירה, שאינה מסתפקת במה שיש לה, כי אין היא יודעת שבעה.

השאיפה הבלתי-פוסקת, אשר נחן בה מאז מתמיד, התגלתה והתבטאה בו בראשית שירתו ברעב ובצמא לאושר ארצי, לאהבת-אשה, להשגת כל מה שניתן להשגה. אבל כשארכו הימים ושירתו נתעמקה וכוחותיו נתרבו, הלך הרעב הזה והעמיק ונעשה כוח עז ומתפרץ — לגלות את סוד-ההוויה, לחשוף מטמוני-החיים, לחדור לפני ולפנים.

בהיותו רק בן 15—16 כבר ידע לשיר בשורות וודאיות

וחותכות :

צַמֵּאִים נִצָּאָה בְּבִקְרִי,

צַמֵּאִים לְזֶהֱרִי,

וְנִכְוִיִּם אֶנְחֵנִי לְבָלֵעַ

אֶת שְׁמֵשׁ הַשָּׁמַיִם

בְּרֵעַ בּוֹן-צַנְקִים.

(הפיזור שלי. — מ. ר.).

ורעבון-צמאון זה לא עזבו אף לרגע.

בפרק השלישי של «פרקי-יער» («תחת אורן», אשר נכתב בתרע"ו) יקרא: «ועשרות חוטים ערטילאים תועים סביב ומבקשים תקנתם», ואחר זה: «רק חושים מספר דלים השלכת כפרורים לנו, קצוצי-גוף מאוצרות חיי עולם רק חמשת אורים קטנים ועשנים הדלקת בדרפנו המסופנה היורדת במחשפים עד לקבר».

על שירתו של שניאור

וממעמקי לב ויער יקרא לאל שגיא, שוכן יערות-עד: הושענא!
וכה יתפלל אליו:

הָאֵרָא נָא וּנְשֵׁנוּ וּסְחַח כָּל פְּקִיעֵי אֶרְיֵנוּ
כְּסִטוּרֵי צִיצִים לְסֻגֹת בָּקָר;
וַיְהִי נָא לְסִיחַת וּלְאֲזִינִים וּלְקַרְנֵי-נֶשׂ רוֹצְדִים
לְקִרְאֵת כָּל נִסְתָּר וְכָל נִגְלָה.

כך נעשה רעבונו הארצי לכוח קוסמי, החותר לגלות את
הנסתר שביקום, את פלפלת ההוויה.

ובכוח זה, שבו עלה לשיא הרים ובו ירד למעמקי האדמה,
ככורה-זהב, ולמצולות-ים, כדולה-פנינים, בכוח זה התפרץ ונכנס
לתוך היער.

שר-היער — צמחיאל, ושניאור הביא עליו את שר-הברזל —
ברזיאל.

פי רק בהתנגשות זו של שני איתנים מתנגדים מתגלה עוז
הדראמה של חיינו ובמלחמת הגורל, שאין ממנו מנוס, מתגלה
האמת של השירה.

דורות על דורות עמד היער העבות והשלם, הפרא והרענן
בצמיחתו ובפריחתו. ואין כמשורר יודע וחש את סוד חיינו ותפארת
גידולו. פי לא רק העצים והשיחים ינקו את חיותם שם וגדלו
בו לתפארה, פי אם גם שירתו, ככל שירת-אמת, ינקה ממנו, רוותה
מטליו ומנטפיו ונתמלאה מן השפע שלו. העצים תמכו כעמודי-
כבוד את תכלת השמים „שמא תפול ותתפוצץ על הקרקע למכיתות-
ספיר ונפצי לשם-עליון“. ואלמון המשורר, אשר נולד ביער זה,
ואשר הריח את ריח דממתו וריח אגדותיו — כלום לא ידע לשמור
לו את חסד-נעוריו וחסד-שירתו?

ואמנם נאמן היה למולדתו, אשר חגג בה את חג אביביו.
כל ריחות-היער וטעמיו נקלטו ונספגו בנפשו של המשורר.
וכל שוכני-היער היו רעים לו. ובשעה שהוא מתאר את היער
טרם ירד עליו האסון של הברזל, והוא יודע להחיות כל זיו בו

ולקלוט כל זיע קל בן. החיפושיות ופרות משה רבנו ישנות שנת-צהרים על כובעו. וסומקיות מאדימות עין לו באהבה. וחרגול, קונדס ירוק, מכלה שיר-עגביו בין קמטי בגדו ו"יהי השרוול לו להיכל-שירה". ו"קור-עכביש פא במעוף, פבשורת-משי קטנה, ומוהיר נאחו, רעד, דגדג לחיו" ונמלה כבודה נועצת מלקחיה בבשר-ידו.

וריה השרף והלבונה נכנס בנחיריו והוא מריח בו "פעין טחב של בית-מקדש קדמון, נשפח, אשר אלהיו הבלים יצאוהו".

פן יגיע בחוש-הריח שלו עד ימים קדומים, עת אלילי סלאווים נטמנו בו ביער מ"פחד בן הנגר מנצרת". פה — שרידי קדם, "אגדות שודדים, מלקוח הקוזאקים, עלילות פליטי הצרפתים — עם עצמות אדם וחרבות". וכל אלה הם פאצבעות-ענק התקועות באדמה ואוחזות את האוצרות ל"בל יגזלום ננסים חומדי-זהב לילה ואנשים קטנים — באור שמש".

ובאותו יער יש הר. ועל ההר ההוא היה מתן תורת היער. הדמיון היהודי של המשורר הופך את זה ההר להר-סיני יערי, אשר עליו עמד בימים קדומים צמח יאל, שר התנובה.

יש לו לשניאור פשרון מיוחד לקרב את האדם אל הטבע ואת הטבע אל האדם. סוד ההמשלה וההשוואה, המהווה את התמונה והדמות של החזון השירי, נתגלה לו לשניאור בכל עמקותו וברכתו. ובפסוק אחד שירי מיטשטשים הגבולים שבין המשל והנמשל, בין האדם והטבע. ואנו רואים דומם וצומח מתגלים לנו בדמות מדבר.

הנה עומד צמחיאל, כמין משה של היער, ובידיו המסורבלות אוזב-לבן אנו רואים "לוחות-עדים פורחים וירוקים". אנו שומעים אותו מטיף לכל רבבות האילנות סביבו את "מוסר הצומח והמלבלב ויורה תורת טל ומטר סוחף עם חוקי ברד ושלכת".

ההעצים, אלה קהל עדת היער, עומדים מחרישים ומשתאים, ומקשיבים לקול הנביא הנותן להם תורה.

ובלב אַלמון עולים ומאירים הדברים שלמד מרבו הוא:

על שירתו של שניאור

„והר־סיני עשן כולו, וקול השופר חזק... ויחרד כל העם...” ומשה
עומד בעב־הערפל ובזרועותיו לוחות ספיר „שקופים, נוצצים פעצם־
השמים — — — והאילנות כולם בני־ישראל ששים רבוא עם
ערב רב של צמחים שוטים בין שבטיהם — — — עם רב ועצום
מקודש־טל ומבושם־כופר, בטליתות פרפס עם פסי שחור וזהב,
פקוי אור וצל מפציעים בין ענפים ולקול אל שדי הבוקע עוז:
„אֲנִי!” ישתחוו כולם, כולם, משתחוים ומודים ולוחשים: „הס!”
ועונים: „אָמֵן, אָמֵן!”

כאן מתאחדת הראייה השירית החדה עם התפיסה העברית
העמוקה. ואָנו נעשים שותפים לגילוי כפול: מתן תורת יער
בלבוש עברי קדמון.

הרי שהמשורר מתגלה פה לא כבן ברזיאל ולא כבן פרכיאל,
אלא כבן צמחיאל.

שלם ותמים היער ושלם ותמים משוררו. „לבו עליו טוב
ולחשו קל ונוח ועשן־אגדות כחול, קל מרחף עליו”. דברים אלה
שנאמרו על היער יש לאַמרם גם על המשורר, פי חכמת־היער
הרעננה באָה בעצמותיו ומלאָה את ישותו רינה.

לפיכך הוא יודע את סוד הצבעים והריחות שלו. הירק הקודר
והירק הרך, הפתמים הצהובים והתכולים ונקודות האַלמוגים,
שרשרות הלבנונית וקוי הקנמון — הם לא רק ענינים לשאלה
(„יער, יערי, הגד־נא, מאַין לך הצבעים?”), כי אם גם יסוד
לתפיסה ומוצא לביטוי. הצבעים האלה נכנסו בכל על־י־שירתו
של שניאור. וכן גם הריחות, שהוא שואל עליהם את היער „וריחות
אלה מנין לך?” נכנסו כולם לערוגת הבושם של שירתו. והוא
יודע טעם „ריח כופר וריח דבש עם בושם שקדים מרים” ו„ריח
חומץ ערב ודק עם הבל יין נדף”. וכחום היום הבהיר הם מתמזגים
ולא מתמזגים „עם קטורת מחטים שמנים ונשימת קליפת לבנים
ותסיסת הפטריות”.

סימפוניה זו של צבעים וריחות, וגם צלילים, היא מן המתנות
היקרות ביותר של שירת שניאור. וכקשת בענן היא מופיעה

מנחם ריבולוב

בשיריו, ולא דוקא אַחרי מבול וסערה. על זו פרשת הקשת יש ליחד את הדיבור, כי בלעדיה לא תהי דמות המשורר שלמה. אבל עתה אנו עומדים בתוך היער.

ולענין זה, שינו עומדים בו, די להראות רק על מקור הצבעים והריחות האלה. המקור — באהבה.

בן־המלך, ששמו איר, הוא צייר־אמן גדול. והוא שהביא לכאן את סממניו, מצבעתו ומכחולו. הוא יצק על לוח צבעיו גוונים לחים בהירים כדי לבלם עם חושך. „זהב־עד עם כסף־מים” וחום וסגול וצבעי אש הוא רוצה לערב עם לובן.

ובמקום בן־מלך שם בת־מלכה, הלא היא בת־היער תנובה. והיא יצאה מאד־השיחים, ו„בתוך אגרטלי קרח דק הביאה תמרוקיה ובתוך מזרקות משוקדי־כפור — מי רקה, זלחים נוזלים”.

תנובה פשטה ארצה את „כתונת־נעוריה הצחה־צחורה וקרה ויופי עליון עירום ורך הגיח מקליפתו”. וכן נפגשו שניהם.

בְּרוּעוֹת עֲזוֹת, שׁוֹפְעוֹת חֵם	אֵת אִיר הָאֵמֵן רֵאֲתָהּ הִיא
נִישֵׁק עֲרָף קָר נָרָף;	וְהוּא אֵת תְּנוּבָה רָאָה
הִיא רֵצְדָה נְתַדֵּם.	נִתְצַעַק: „נִי” נִתְצַחֵק: „הוּי”
הִיא חֶמֶד בָּהּ, הִיא חֶשֶׁקָה בּוֹ	בְּבִשֵׁת מְצֻרוּמִיָּה.
וְלֹא אָבוּ עוֹד הֶסְרָד,	אֵךְ הִיא כְּבָר נְחָפוֹ, רֵץ כְּצָבִי,
חֲבוּקִים קָמוּ, הֶלֶךְ וְשִׁיר,	בְּקַסְיֹצוֹת עֶסֶר יָרַד
עַד כִּי נְמוּגוֹ כְּתֻלִים	לִיִּפִי הִמְתַּנְּלָה צָנַח
בְּצַרְפְּלֵי יַעַר קְחָלִים	בְּתַחֲתִית הִרְהָאָבִיב.
וְעֵנְפֵי לְבָנִים וְשִׁיתֵי־בָר	הִיא תִסְתִּיר פָּנִים בְּקַמְטֵי לְבוּשׁ־
חֲנוּטֵי־סַקְצִים, נִים וְלֹא נִים,	נְעוּרִיָּהּ הִמְתַּנְּלָל;
מְנַפְּנֵפִים אֲחֵרֵיהֶם.	הוּא פָּרַע וְנִתְמַקְנָה

היא שכחה את תמרוקיה והוא שכח את סממניו וכן נפזרו אלה ברוח. על קוץ וסבך ודובדבן בר, על ציצים ופטירות. ואלה הם הצבעים, אשר בהם נמשח ומתבשם כל ציץ ושיח פרא.

על שירתו של שניאור

כך נתאחדו הצבעים והריחות בסממנים ובשמנים של התנובה ושל האהבה. החושיות והחושניות היו ליסוד אחד, אשר ממנו צומח ופורח הכל. זהו שכרון אָבִיב, זוהי צהלת חג, זהו קול הדם. ואנו עומדים באמצע גן־החיים. ביער השירה השוקקה של שניאור.

ג

לתוך היער הזה נכנס האדם. ואי־מנוחתו הנצחית, הבָּאָה מתוך ההפכים והסתירות שבנפשו, מידבקת גם בעדת־העצים. בהיכל־טבע זה השומר סודות־לא־ידענום.

פי זו דרכו של שניאור — לא לשיר על החיים והטבע, פי אם לשיר אותם. הוא אינו עומד מן הצד ורואה מרחוק דברים. הוא משקיע את כל ישותו הלוהטת בתוך המראות וההופעות ומציתם באש־דמיונו. ועל־ידי כך הוא עושה אותם, את המראות וההופעות עצמם. ל„אבר מן החי“, לחלקים חיים ורוטטים של ישותו הוא. בכוחו השירי, שהוא ממשי וחודר, הוא נותן לנו את העולם וכל עשרו על־ידי ציורים בודדים, על־ידי תמונות מפורטות, על־ידי קוים בולטים וחרिפים, אבל בעומק־ראייתו־ותפיסתו ובעושר לשונו הוא הופך מיד את הפרט לכלל ומתוך טיפת־המים הזכה נשקפת אלינו השמש. כל שיר חשוב משלו, וביחוד שיר גדול ומקיף, יוצא מידי פשוטו. ומכל צירוף שירי ולשוני בו, רומזים לנו רמזים דקים ועמוקים רבי ענין ומשמעות. והקורא המבקר הרוצה לדלות את כל המוגש לו בגביע־שירה זה ולהטעים מטעמו ככל האפשר לזולתו — לא על־נקלה ישיג את מבוקשו. פי מכל צד רומזים אורות וקוראים מופתי־שירה, שיש בהם גם פרחים וגם פירות בשלים ויחד עם זה — גרעינים לפירות אחרים.

האדם והעולם, הטבע והתרבות, האהבה והשנאה, האמונה והכפירה, הפריחה והכמישה, החיים והמות, השבת והחול, ההרים והתהומות, הגלויות והנסתרות — כל יסודות־שירה אלה נמצאים לרוב גם בשירתו של שניאור. אבל כל זכותם וכוחם בחידושם ומקוריותם.

שניאור לא קבל אותם בירושה ולא למדם מספרי חכמה ושירה. כ"בזרועות גזעים עזים ובצפרני שרשיהם" ובאלפי אוגים חותרים הוא מתפרץ לאחוז את העולם. הוא חותר אל תוכו, תופס אותו תפיסה חושנית וקוטף מעץ החיים תפוח בשל, תפוח אש ושכל, ותוחב בו את שיניו.

משום כך, ולשם כך, טובות הסתירות, כי בהן מוצאת הנפש מקום למלחמה ולנצחון, להאבקות-עזו ולתרועת-גיל. הוא אוהב להבליט ולהעמיק את התהום אשר בינו ובין הכלל, בין היחיד ובין הרבים. באחד משיריו הראשונים "בין החומות" פבר ידע להכריז בגאון: "חטאתי לכל האדם, נולדתי זקוף קומה!" ואחר כך — ב"משירי הגורל" — הוא קורא שוב: "ועל חטא שחטאתי בגובה, ועל חטא שחטאתי בעומק". וכשהוא מדבר על העץ ביער הוא רואה בו דמות חביבה עליו: "הוא מת, הוא נחנק באויר העולם, פליתן אשר הוטל ליבשה".

וב"שיר איש הרוח" הוא משורר:

אני הוא המאור הנלמד
המסמם — נקר לי לעצמי.

ואחר זה:

אני הוא המקרב לקבוצת לא־תנוה,
נקלי משטמה ורצל;
המנפף הנונל החולה בזמין וברחמים רבים
ושמאלי מתכנצה לתנקו — — —
— — — — —
ובהנבאי על חם ועל קרש וזהר-עולמים,
והקריש השקס בקרקע לזכי.

כן יחוש, כי תפל האור בלי מחשפים ויסוד אין לצדק בלי רשע וטעם אין לגאולה בלי שעבוד, ולהר בלי עמקים ולאל בלי שטן, ובלי מכאוב אין גיל, בלי אופל אין טעם לאור. רוצה

הגרעין ברקבון הפרי, עורג השלום לקרב ולמרי. הנעלה בניגונות לדממה". ומטעם זה נפשו "היא חציה באופל וחציה בנוגה טובלת" והוא "חומד ושוטם כאחד". ו"אשרי התועה ורן בכל שביל ונכון בהם לא יבקש", כי —

נֶפֶשׁ וְנֶפֶשׁ נֶאֱמַת שְׁלָה
אֶמַת וְאֶמַת וְכֹבֵב שְׁבָה.

אמת זו, שהיא אמת החיים והשירה כאחד, נטועה בכל שבילי יער שניאור ובכל פרקיו תזהיר בכל מרירותה ומתיקותה, בכל כפירתה ואמונתה. והיא היא "פלפלת-ההוויה" שלו. אותה שילב לתוך "פרקי-יער" שלו — ב"אגדת הברווז". מדוע יעוף אֶוֹז־בֶּר וְאֶוֹז זה, יליד הכרך, גם אבר לא יניע? לא ימריא, לא ירחף?

זוהי השאלה הנצחית, על בעלי-כנף יודעי-עוף ועל עופות עלובים וזחלנים, שאינם יודעים להניע אבר. והוא מספר את סיפור אֶוֹז־הכפר אשר מכר את כנפיו במחיר פרורים. מאז הולכת פרסו ועבה, והוא משרך את שתי כרעיו ומגעגע. רק אוכל יבקש, רק זרעונים ילקט ועתידו — שחיטתו. ואגדת הברווז המעופף, שהיה לאֶוֹז הצולע, היא גם אגדת האדם שידע עוף ומכר את כנפיו.

בתקופות קדומות היו לו לאדם כנפים תחת ידיו, אבל לאחר שהסכיל לאכול יותר מדאי מפרי עץ הדעת, שבע ושמן ונעשה כבד-תנועה. ואז התחיל שואל: "מה בצע בכנפים המנפנות ומעופפות על בטן ריקניה?"

שמן בשרו, כבדו מאווייו, ובלו מוטות כנפיו עד שהקריחו ויבשו והיו לידים. וידיים אלה חוטפות הכל, חופרות באדמה ובחוסר-כחן תקחנה להן לעזר-שוד גם ברזל ומטמאות ארצות-קודש בו בנצח אחים, בדם כל חי ולשד יערים פרותים". ידיים אלה מלאות קנאה על כל בעל כנף ועל כל נעלה. ובראותן צפור גאה עפה במרומים, הן יורות חצים בה, לצודה ולשעבדה לאדמה.

והנה קרה מקרה פלא ונולד איש בעל כנפים. ו"יהיו אלה
מקנאים בו ואלה עליו חומלים: במה נרפא מומו זה? במה
נפילו ארצה, כי ישפח חליו עוף וטוב, כי יהיה איש כמונו ולא
יפריע שלוות-עם בשאון כנפים גדולות?"

הם ירו בו אבנים, אך הוא לא נשבר. הם ירו בו חציר-רעל,
אך "את מעופו לא השיגו". הם פתחו לו ארמונות-כבוד: רד
ורש! — אך הוא לא נפתה. "נשים פרשו שערן לו כרשתות-פז
וחרמי-שחור" — אך הוא לא נתפס.

עד שקם אחד רשע וערום, אשר הבטיח "לרפאהו" ממחלת-
תעופתו. והוא מצא את הסוד, כיצד מורידים מעופפים וכיצד
מנצחים גבורי-רוח-ומרום. הסוד — הוא הרעב. יש להרעיב
את האדם בעל הכנפים, עד שירד למטה וישועבד לבני-האדם
הקטנים, השונאים את בעלי-הכנף. והרשע הערום ידע מה הוא
שת. כי כלום אין הנץ הפולח עב תר את טרפו למטה? והאם אין
הפרפר, כפרח חי, צונח "ע"ף לינוק דבר מאחיו הצומח"? ואם
גם כנשר יאביר איש —

היאכל שם בקרומי אל,

כוכבים כתפוחים

או מצטיי-ענן ישת

כשתתו מן הנאדות?

פי רק "אברותיו — קודש לאדני, אך בטנו, בטנו לנו היא".
ואין הדבר חסר אלא שירעיבוהו, ואחרי בטנו ירדו גם
הכנפים. וכן נוצח המעופף. כשירד שבע תעופה לארץ, מצא כל
השערים סגורים לפניו. אין בית ואין אוכל. אין לחם ואין משקה.

הוא שואל מה, אין עונה לו,

בין קרובים-ך, בין נמים-צר

נרצב בין השבצים.

וזהי דמות המשורר בכל שלמותה, פי בה מגולמת הטראגיות

על שירתו של שניאור

של איש־הרוח, של בעל־הכנפים, שנוצח מאויביו הרעים, אשר הרעיבוהו ואשר הורידוהו לעפר.

אָמנם, איש־הפלאי, בעל הכנפים, אינו נכנע על־נקלה ואינו מקבל את גורלו. הבזו ניצת בעיניו והקללה מתרחת בלבו והוא מתרומם שוב משפל האדמה וממריא מעלה־מעלה — אל זוך־העננים, אל ספיר־התכלת, אל טוהר־המרומים, אבל „כפר הלחם החם” והטנא הגדוש אשפלות־הוד רומזים וקוראים מלמטה, והבטן הרעבה נמשכת למטה. וכנפי איש־הנשר נשברות בהחפזן ללחם המתגולל... ו„מאָז הוא זוהל רעב, דך בין בעלי זרוע שבעים ומלקט פרוריהם”. וכנפיו השבורות נגררות אַחרינו.

ד

אגדת הברווז היא גם אגדת האדם. אבל הכנפים האלה, שנשברו בעטייה של הבטן, נתנו בלבו של האדם תאוה חדשה וכוח חדש — לשאוף ולשאוף בלי הרף „להתקומם ולהתקומם עד אין תכלה, ולכבוש פיבושים כל ימי החיים”.

בכוח השאיפה הזאת, הבושרת פאש בעצמותיו, הוא שר, הוא מתמרמר, הוא נלחם, הוא מתיאש, הוא עולה הרים, יורד תהומות, קורע מסוות, רומס קדשים, כופר ומתגושש ועולה שוב בסולם אלהים — לאמונה ולאהבה, לשירה וליצירה.

וכן בא אל היער. להתרוות ממנו ולהתמלא כוח צמיחה ולבלוב. ואַחר כך — לחטוב את עציו ולהכריעו תחת כוח הברזל האוכל והמחריב.

כשהוא בא אל היער, בימי ילדותו, תמהים עליו האילנות, פי הם רואים בו עץ הפוך: לראשו — סבך שרשים, ולמטה גזעיו. ואַחר כך, כשמעורר אַלמון אהבת־אהובתו תחת האורן, רואה הוא בעצים את ההיפך ממה שראו העצים בו: הם עומדים על ראשם ועקביהם בשמים. הפוכים כל חייהם, אבל אַחינו הם. ההבדל הוא רק בזה, שהם הרבו לעמוד ואָנו הרבינו ללכת. ועתה הם עומדים וראשיהם תקועים באדמה והשרשים הם הם קווצותיהם.

פה ביער הם אוכלים ושותים במחשפי עולם ובפיות רבים יריבו על כל טיפת מים ובתשוקת־חיים גדולה הם אוכלים גם בשר עצמם ומוצצים לשד ילדיהם וקרוביהם. ובכל זה עומד לבם בתומתו ודמם זך וטהור, כי מה שיחשב לנו לעוון פלילי — להם רק מעשים טובים! ו"אשר לנו אֲכֹזְרִיּוֹת — להם רק רחמים רבים".

והוא חודר למעמקי האדמה לגלות שם את "דעת הצומח ההפוכה". ודעתם ומחשבתם כדעתנו ומחשבתנו — פי על פן אֲחִים אָנוּ. גם ממקור־מחשבתם הם, הטמון באדמה, פורצים פוח וקנאה, — בצורת "יונקות, זמורות, פרי וטרפים רבים, וברעמות־ירק כבדות ובכפות רעננות יכסו את ערוותם". אבל גם אצלם פרוכה השנאה באהבה. השנאה היא למטה בשרשים, האהבה היא למעלה בענפים. באצבעותיהן, הן רעמות הירק,

בְּהֵן יִגְפְּסוּ עֵץ עֵץ רֵעֵיתוֹ הַהִסּוּכָה,
וְאֵילָן-שָׁכְנוֹ, אֲשֶׁר יֵאָהֵב תַּחַת שָׁמֶשׁ,
וְאֲשֶׁר יֵאָבֵק עִמּוֹ, לְחַיִּים וְלַמָּוֶת,
בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה.

פה גילה שניאור לא רק את סוד חייו של היער, פי אם גם אחד הסודות העמוקים של שירתו. ולא לחינם נתגלה כשרונו בכל זהרו ועמקו ב"פרקי־יער" יותר מבשאר שירי הטבע שלו, ואף "בהרים" בכלל.

בפרק "במטר צהרים" מתפוררות ומתגלגלות אבני־בדולח בשפע ו"אש־זהב ומי־אש ואבני־אקדח נוזלים משמשים בערבוביה". ונזכר לנו סיר הכשפים של "הברכה" וה"זוהר" לביאליק. פה נשמע "קולות וחצאי־קולות ו(ב)שמיניות צלצולים רחבים, דקים, שוקקים, צלולים ועמומים; מקול הזמזום עד אוקטאבה רכה, ממשק רמשי־עוף עד רטט תופים רחוק. ועלים, מחטי־סרק וזמורות, סביב־סביב, שחים, נעים, קמים, פורעים ומזדקרים תחת אצבעות המים הארוכות — — — פרבוא רבבות מנענעי־ירק

על שירתו של שניאור

גמישים, כפסנתר-אלהים החי ומנגן-עוז מלבבו. ותקם אָז מנגינת
מטרות אש ומים בדממת יום ויער".

פה מצטרפת מנגינת-המטר למנגינת-הנפש וצבעי-הכפתם
מתמזגים עם צלילי-הקסם עד פלות-הנפש. וכל השירה הזאת יש
בה מרון-מעלה: "זהב נופל משמים, שמי-עליון איזמרגדים רקוד
הפקר שם מרקדים — — נפצי כדכוד באַבני לשם — דמעות
אושר הם לגשם, אשר זכה לחזות פנים את הקשת בעננים".

וכל-כך גדול הזוהר וכל-כך עמוק האושר, עד שמשתלטת
ההארמוניה, שהיא רחוקה כל-כך ונדירה כל-כך.

ושלום רב בין צל ויָהָרָה,

בין עֲנָה וְחֶמֶה בָּרָה.

ראשית פְּתוֹן לְחִידָה רַבָּה,

דְּנָמָה מֵעֵין הָעוֹלָם הַבָּא.

והנה רגע יקר כל-כך בשירת שניאור, רגע השלום והשלמות
בין הסתירות שבבריאה:

נְחָה שְׁלֵמוֹתֶיהָ מִסְּלִיָּאָה

בין הסתירות שֶׁבְּבְרִיָּאָה: 100

הוֹסְרוּ גְבוּלִים, בְּסֵלוֹ תְּחוּמִים

וּמְנֻדָּנִים אוֹיְבֵי־קְדוּמִים:

אור וְחֶשֶׁךְ — וְזוּג וְאֵנָה,

וְיִלְדֵיהֶם — הֶמּוֹן רְנוּה:

שְׁעִירִים בְּלוּלֵי אֵשׁ וּמִים,

יְלָדֵי מָסָר, מְסֻרֵי־חַיִּים!

שעת-רצון היא זו, שאין כמות ליופי ולרוויה, לעמקות ולברכה.
אבל שעת-רצון זו היא גם שעה אחרונה לאושר. בה נגמרת סימפונית
האור והשלווה, בה נחתמת פרשת-הסוד והקדומים של היער.

כי אַחֲרֶיהָ — הַבְּרֹזֶל בָּא!

ה

נגמרה מלכות צמחיאל ובאָה מלכות ברויאל.
 ה"תרבות" התפרצה לתוך קודש־הקדשים של הטבע וחללתו.
 ימים חדשים באו והאדם הכובש ארצות ונופים הגיע עד
 היער והתחיל מקצץ בנטיעותיו. צריך לברא את עצי היער, כי
 שעת מסילת־הברזל הגיעה. ושניאור, היודע לחולל מהפכות
 במלכות השירה, מופיע כאן בכל כוחו ועוזו, בכל פליזינו
 המהפכניים. נראה הדבר, כאילו יותר מדאי התעלס באהבי־הטבע,
 והוא מתאמץ להשתחרר מרשת הפשפים שנפרשה לרגליו. ואם
 יאריך שבת בצל היופי השאנן וישתה מזהב־השירה הנשפך משמים,
 יעשה חדגוני ולא יראה את הצד השני של המטבע.

משורר הגורל הוא ונפשו יודעת מאוד, כי "נפש ונפש ואמת
 לה, אמת ואמת וכוב שבה". וכשם ש"צודק" היער באמתו שלו, כן
 גם "צודק" הברזל באמתו שלו. מלחמת־גורל היא, מלחמת־אי־תנים
 מימי בראשית. ורק מוגי־לב ופחדנים נסוגים אָחור ומעלימים
 עין מן האמת וגם מן הפזב שבה.

אבל המשורר היודע, פי "שירה ובכי מעורבים גם יחד"
 והרואה "את נכלי השטן במעשה צדיקים ובעיני התמימים ניצוצות
 הערמה מבריקים", הוא גם רואה את צד הברזל שבחיים.
 ובתרועת־נצחון ובעוז־אִדירים יכניסהו אל תוך היער.

בא היום המר והנמהר: הברזל בא ממרחק, ונחתם גורל־היער.
 והמשורר הרואה את נכלי השטן במעשה הצדיקים והאוהב
 להרוג בשוט־לעגו את קטנות־המוח והעוורון של המנהיגים, רואה
 גם פה את אלה הסגולות, המעוררות זעמו. הברזל כבר נכנס
 בבשרם החי של העצים והוא מפיל חללים יום־יום. אבל הפהנים־
 התדהרים, ראשי העצים ומוריהם, עדיין בעוורונם עומדים ואינם
 רואים את הסכנה.

והם מרעיפים על החורש את ברכתם: יברכך הטל וירטיבך!
 העצים מתפללים בציבור, עטופי טליתות, ולפם יגה אימה.
 כאן מופיעה לפנינו דמות יהודית שניה — של קדושי־ישראל,
 הנמצאים בצרה ורועיהם המנחמים אותם בצרתם.

על שירתו של שניאור

ותפילת-לחש של אומה רדופה, המתחננת על חייה, מתמזגת ברחש עצים נפחדים, העומדים לפני כורת. גם העצים הם „שליחי-שלום, מליצי עולם“ כאחיהם היהודים; וגם כהניהם התדהרים, כרועי-ישראל שאינם רואים את האסון המתקרב, „מרגיעים לב הציבור בברכתם: יאר השמש פניו ויחונך!“ והגוי האכזר אשר עלה על העצים, להכריתם ולהשמידם, מתעלה ונעשה לסמל, שאנו ידענוהו כל-כך. זהו עם של פראים ללא-אל, המשחיתים את הספר „אשר לא ידעו לקרוא בו ומגילי שירי-קודש ימתחו תופיהם ולקול שאונם יכו נביאים ומקדשים“.

נביא החברה מתפרץ לתוך שירת המשורר ונושא חזונו על האדם והטבע, על כתיבי הקודש ועל כתיבי הפרזל, על הצדק ועל הכוח. אבל המשורר גובר על כל הכוחות המושכים אותו לעברים שונים. והסמל נשאר סמל. הנקל הוא להפוך שירה להטפה וסמל למשל, אבל זה כוחה של השירה, שהיא מרימה לרגע את המראה למדרגת סמל מציתה אותו כלפיד מעל לראשי התועים בחשכה, וחוזרת מיד לעולמה, לחזיונותיה, לדרך הישר שלה. הסמל נשאך אות המאיר מרחוק (והמתגלה בשעת-רצון חדשה בשיר חדש). ואנו שבים אל היער ואל הפרזל.

הפרזל אף הוא בא לידי גילוי כוחו אחרי מלחמה פנימית עמוקה. הוא היה אסור בכלא-עולם אפל (נזכור-נא את שיר כורה-הזהב ומלחמתו בפנים האדמה). גם לבו באלהים ויאסרהו במעבה-האדמה. אבל הוא — רק קרבות ביקשה נפשו. ותובל-קין מצאהו ויקרא לו דרור. ומאז הוא שופך דמי עממים רבים ומכרית את כל מי שמתייצב נגדו.

מתגוללת לפנינו מגילת הפיבושים והנצחונות של הפרזל. הוא קרקר חומות-סין וקרע שערי עולם, הוא טפס הררי שלג. בא אל אוצרות-קורח וירד לעמקים. הוא עשה מגדלים וגשרים וצעד „דרך תהום ונחל למרחקים“.

כל הכוח שיש בפרזל וכל תולדות חייו העזים והמכניעים מתגלים פה, פשם שמתגלה ברק-הזהב במכרות-הפחם וכשם שמבריקה פנינת ימים ביד דולה-הפנינים.

תולדות הברזל הן תולדות התרבות האנושית, תולדות החמס והכיבוש, תולדות ההתפתחות וההתחשלות בחיינו. פה כרוכים גם אושר וגם אסון, גם חיים וגם מות. זאת תורת החיים. ועתה, כשהגיעה שעתו של היער, בא הברזל גם אליו — ועליו יש כוח בלתי־מצוי בתיאור הכיבוש הברזלי הזה. וכל צירופי־הלשון וכל סממני־השיר מתאימים לרוח ולנשמה של המהפכה הברזלית. כשתאר שניאור את העדנה ואת הרוך, את היופי והיפעה שבטבע, את מנגינת הוזהב של המטר — היו צליליו רפים ושוקקים, היה העולם פולו כפסנתר גדול המנגן מאליו. ולבנו נתמלא המייה וכיסופים. כל הפרק ב"מטר־צהרים" זולף פז ונוסף בדולח. אבל כשהגיע פרק הברזל — נתחשלה הלשון ונתאכזרה ההרגשה. הותרו הכבלים ששם אלהים על הברזל ורוח תובל־קין הזומם והנוקם קמה לתחייה.

הברזל לועג לו ליער הצנוע והמתבייש, העוטף חגורות־חוה מתוך בושה. והכובש קורא לו לנכבש:

היִתְהִלִּי, אֲנִכִּי אֶסְתֵּר חִידוֹתַיָּךְ.

עֲרֹנְתָךְ אֲרָאָה וְלֹא אֶכְלֵם;

וּבְשָׂרֶיךָ אֶחַת אֲנִים פִּקְסוֹנֶיךָ הַגֵּרָדִים

תַּחַת אֹזֶב וְשֶׁלֶכְתִּי־בָלִים.

זה החפץ לקרוע את המסוות ולפתור את החידות, זה החשק להניס את הפקפוקים ולהעמיד את הדברים עירומים לכל עין — ידועים לנו מכבר, מכמה וכמה שירים של שניאור, ולא אחת הראיתי עליהם. אבל הפעם בא לידי גילוי יסודי, המאלף אותנו הרבה יותר מפפי שידענו משירים אחרים.

הוא אָמר פעם שגזל את חץ הברק מאשפת־עננים להאיר מרתפים ולהבעיר משפטים ישנים, אך — הוסיף מתוך וידוי מעמיק — „בחפזי הוצאתי אֲנִכִּי ראשונה ומאָז אני בוער באש העליונה“.

ובאש זו שהוא בוער בה הוא מצית אחרים. ובכוחה הוא

פורץ גדרים וכובש עולמות. ומכאן — גם כוח-הברזל אשר גילה
בנאום-הברזל.

נאום זה אין למסור בקצרה, אלא יש לקראו כפי שניתן מפי
המשורר ב„פרקי-יער“.

אבל מה שמוסיף לו ענין ומחזק את העונג בלב הקורא הוא,
שגם פה שומר שניאור על שיווי-המשקל ובין פיסקה לפיסקה, בין
קטע לקטע הוא חוזר אל שירת העצים. כל הענין של חיינו הוא —
בהתנגשות האיתנים, במלחמת האויבים. אם פן — חלילה לנו
להפוך את הדר-שיח לשיח, את הדיאָלוג למונולוג ואת השירה —
לשירת צד אחד. כשיקיש עלינו הברזל בכוחו ובאִכזריותו בלי-
הרף — יקהו חושינו ונחדל לראות את החידוש שיש בכוחו. משום
כך יש צורך להראות בצד הכובש את הנכבש, בצד החזק את החלש,
בצד האפי את הלירי, ובצד המציאות את החלום.

פן מתרוממות לנגד עינינו, בעצם נאום-הברזל המדפא בכוחו
המכניע, דמויות של „בנות-לבנים המחוללות ברגלים קלות, צחורות
— — — וצעפיהן — רשתות כרפס — נעים סביבן“ ונסיכי
הירק, אלה ישישי-היער המופלגים, עומדים כאפרתים רמי-יחש
וכפותיהם פרושות השמימה.

וכשנופלים הנופלים והעצים הנכנעים מונחים פרותים על
האָרץ — אָנו רואים אותם חיים ורועדים, פיתומים וכשבויים.
רהמי המשורר נכמרו עליהם ובמותם קמו לתחייה, הוא שיווה להם
חן וכאב אנושיים. „פותרתם הוסרה, ידיהם קוצצו ועורם נקלף
ומגולח ינוף, חשופי-בשר ומסורסי-שורש יתקעם שר הברזל — —
בשורת שבויים“. ולא נראתה עוד פתועבה הזאת — אומר
המשורר — „אשר יועמדו גלמי-עץ בטור-אִוּזים בלב מולדתם —
חשופים ונדהמים, ולא יוכלו לכוף ראש עם ברכת-מטר ובבוא
הרוח לסרוק קווצות-האילנות“.

לא די לו לכובש שהכניעם ועקרם משרשם, אלא עוד עשה
אותם בוגדים.

הם הועמדו שומרים בלב מולדתם הפרוצה, להשגיח על

מנחם ריבולוב

המלאכה הנעשית בפקודת מכניעים. הם — עמודי־טלגראף והם גם עמודי־פסים, שעליהם תעבור מסילת־הברזל. ואור ההרגשה האנושית זורח על השבויים האלה, שנעשו פקידים לברזל.

למְרֵאֵית־צֵין הם מְתָאִים בְּתַמְקִידִם —

לְשֵׁרֵת אֵת הַבְּרָזֶל עוֹכְרֵי־נְצָרָם;

אֵף בְּכֵי־צְרִירִים לְלֵא־שֶׁרֶשׁ וְשֶׁלְבוֹן־עוֹלָם

צְצוֹרִים בְּתוֹךְ־תּוֹקִם — וְאֵין יוֹדֵעַ.

אין יודע. אבל המשורר העברי יודע מאוד את כל סתרי מכאוביהם, פי נגלה לו כל סוד לבבם „ביבבה דקה, מרה וממושכת“. זהו הבכי של „אורחים שבויים שלא שכחו מחצבתם ולא ישכחו לעולם ועד“.

שוב פרץ ועלה הסמל — השירי והיהודי, פי שניהם נולדו תאומים בשירת־שניאור — ולאורו אָנו רואים למרחקים.

פֶּן נִסְלֵלָה הַמְסִילָה בַּמְקוֹם בּוֹ הִיָּה יַעֲר. עֲצִים שֶׁהָיוּ גְדֻלִים בְּקִרְקַע עוֹמְדִים תְּקוּעִים בַּה כְּשׁוֹמְרִים אוּ מוֹטְלִים כְּמַתִּים עַל הָאָרֶץ בְּצַדֵי דְרָכִים. וְיוֹם בְּיוֹמוֹ בֵּא חִישֶׁקֶל, בִּיעֵף, אַחֲשֵׁתְרֵן רֵץ מְרוֹאֵי פְנֵי הַבְּרָזֶל. זוֹהִי הַרְכַּבָּת, הַעֵפָה כַּחֵץ מִקְשֵׁת מִקֵּץ אֶחָד לַמִּשְׁנָהוּ. הַמְהַפְכָה נִגְמְרָה וְהוֹכְתָרָה בְּנִצְחוֹן. שְׂרִיקוֹת־אֹן וְהַתְּפִלּוֹת־נַחֲשׁ שֶׁל רַכְבוֹת טְעוֹנוֹת־מִשָּׂא — אֵלֶּה בָּאוּ בַּמְקוֹם הַצְמִיחָה הַחֲשֵׁאִית וְהַשִּׁירָה הַעֲמוּקָה שֶׁל הָעֲצִים.

לַפְעָמִים הָיוּ אֲבָנֵי חֵן וְכַשְׁפִּים נוֹבְעִים מִעַקְצֵי טְרָפִים וּמְעוֹרְקֵי עֵץ וְעֵץ. וְעֵלָה לַעֲלָה מְטִיף וּמַחֲט מִשְׁנֵן לַחֲבֵרוֹ אֵת רוֹן הַמִּטְר. וְעֵתָה — בְּאֵה רַכַּבָּת בְּקִיטוֹר רַב וּבְרִשְׁפֵי אֵשׁ וְכַתְנִין מִמְּאֹרְתוֹ יוֹצֵא אַחֲשֵׁתְרֵן־בְּרָזֶל גּוֹעֵשׁ, רוֹעֵשׁ, נוֹשֵׁף וּמִתְעַטֵּשׁ בַּעֲשָׂנוּ. עוֹלָם נִפְל. עוֹלָם קָם. עוֹלָם נַחֲרַב. עוֹלָם נִבְנָה.

אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת טִבְעוּ. וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת אָדָם.

וְהַמְשׁוֹרֵר הַיּוֹדֵעַ אֵת תְּהַפּוּכוֹת הַגּוֹרֵל וְהַחוֹדֵר לַמְעַמְקֵי הַוּוִיתָנוּ, הַמְשׁוֹרֵר הָאוֹהֵב סְתִירוֹת וְהַפְּכִים, מִלַּחְמוֹת וְכִיבוּשִׁים, יוֹדֵעַ לַגּוֹלֵל לַפְּנִינּוֹ אֵת כָּל סְתָרֵי הַשְּׁבִילִים וְאֵת כָּל עוֹמְקֵי־הַיּוֹפֵי שֶׁל הַיַּעַר.